

Жозе Сарاماго „Приумиците на смъртта“

Един ден някаква овдовяла наскоро госпожа, не намирайки друг начин да изрази новото щастие, обзело цялото ѝ същество, и макар с леката болка от съзнанието, че като не умре тя, повече няма да види оплаквания покойник, се сети да окачи отвън, на китния балкон към трапезарията си, националния флаг.

В такива случаи обикновено се казва речено-сторено. За по-малко от четирийсет и осем часа знаменната украса заля цялата страна, цветовете и символите на флага завладяха пейзажа, по-видимо в градовете явно поради това, че са по-облагодетелствани откъм балкони и прозорци от селата. Невъзможно беше да се устои на такъв патриотичен плам, най-вече защото, тръгнаха кой знае откъде, бяха започнали да се разпространяват някои тревожни, за да не кажем откровено заплашителни изявления, като например, Който не окачи безсмъртното знаме на отечеството на прозореца си вкъщи, не заслужава да бъде жив,

Не излагате ли националното знаме на показ, значи, сте се продали на смъртта, Присъединете се към нас, бъдете патриот, купете си знаме, Купете си друго, Купете си още едно, Долу враговете на живота, спасява ги само това, че вече няма смърт. Улиците бяха същински военен лагер с развети стягове, разлюлени от вятъра, когато духаше, а при затишие електрически вентилатор, умело поставен, вършеше същата работа и ако уредът нямаше достатъчно мощност, за да накара пряпореца мъжествено да се вее и да плющи с онези камшичени звуци, които толкова екзалтират войнствените духове, поне позволяваше доблестно да се люшкат отечествените багри. Неколцина мърмореха под сурдинка, че това е прекалено, неуместно, че рано или късно, няма как да не се свият всички тези байраци и колкото по-рано стане, по-добре, защото както твърде подсладеният крем накъртва и нарушава храносмилателния процес, така и естествената и повече от заслужена почит към отечествените емблеми накрая ще се превърне в подигравка, ако позволим да се изроди в същинско посегателство към благоприличието като противния спомен за ексхибиционистите с шифер. Освен това, казваха, щом знамената се веят, за да се чества това, че смъртта е престанала да мори, тогава едно от двете, или ги махаме, преди да ни втръсне и започне да ни се повдига от символите на отечеството, или ще прекараме остатъка от живота си, тоест вечността, да, точно така, вечността, да ги сменяме всеки път щом изгният от дъжда, изпокъсат се от вятъра или избелеят от слънцето. Малцина бяха онези, които имаха смелостта така публично да бръкнат в раната, а един клет човек трябваше да заплати непатриотичния си изблик с побой, който не сложи веднага край на окаяния му живот само защото смъртта беше престанала да действа в тази страна от началото на годината.

Животът обаче не е само празник, редом до неколцина, които се смеят, винаги ще има други, които плачат, и то понякога, както в сегашния случай, по едни и същи причини. Важни професионални съсловия, сериозно обезпокоени от положението, вече започнаха да изпращат по надлежния ред израза на своето недоволство. Както можеше и да се очаква, първите официални жалби дойдоха от фирмите

в погребалния бизнес. Брутално лишени от суровината си, собствениците най-напред постъпиха по класическия начин, като се хванаха за главата и заопяваха в жалеен хор, А сега какво ще стане с нас, но веднага след това, пред перспективата за катастрофален фалит, който не ще пощади никого от погребалната гилдия, свикаха общо събрание на съсловието, в чийто край, след разгорещени дискусии, до една безрезултатни, тъй като всички, без изключение, се удряха в неразрушима стена, липсата на съдействие от страна на смъртта, същата, с която бяха свикнали бащи и синове като с нещо, което по природа им се дължи, приеха документ за подлагане на обсъждане от националното правителство, в който се излагаше единственото конструктивно предложение, да, конструктивно, но и смехотворно, поставено на разискване, Ще ни се изсмеят, предупреди председателят на събраниято, но признавам, че друг изход нямаме, или това, или браншът ще се срине. Та в документа се съобщаваше, че на извънредно общо събрание за разглеждане на изключително тежката криза, пред която са изправени поради липсата на смъртни случаи в цялата страна, представителите на погребалните агенции, след оживени дебати с активно участие, при които неизменно е царяло зачитането на върховните интереси на нацията, са стигнали до заключението, че все още е възможно да се избегнат драматичните последици от онова, което несъмнено ще остане в историята като най-страшното масово бедствие, връхлетяло ни от основаването на държавата, а именно, с решение на правителството да стане задължително погребването или кремирането на всички домашни животни, умрели от естествена смърт или при злополука, а погребването или кремирането, регламентирани и приети, да се извършват задължително от погребалната индустрия, предвид доказаните ѝ заслуги в миналото при предоставяне на действително обществена услуга, каквато е била, в най-пълния смисъл на думата, поколения наред.

По-нататък документът гласеше, Молим правителството да обърне най-сериозно внимание на факта, че необходимото преустройство на индустрията няма да бъде възможно без значителни инвестиции, тъй като не е едно и също погребването на човек и полагането в последния му дом на коте или канарче, а защо не и на цирков слон или крокодил за вана, поради което се налага да променим изцяло нашето традиционно ноу-хау, като за благодатна основа на тази необходима актуализация ще използваме придобития вече опит след официалното въвеждане на гробища за животни, с други думи, онова, което досега представляваше само второстепенен дял на нашата индустрия, макар и, не отричаме, доста печеливш, ще се превърне в изключителна дейност, като по този начин ще се избегне, доколкото е възможно, уволнението на стотици, ако не и на хиляди самоотвержени и храбри труженици, които през живота си всекидневно са посрещали ужасния образ на смъртта и на които същата тази смърт сега незаслужено обръща гръб, Предвид гореизложеното, господин министър-председател, молим, с оглед на заслужената закрила на една професия, от хилядолетия определена като общественополезна, да благоволите да разгледате не само спешната необходимост от благоприятно решение, но и успоредно с това откриването на нисколихвена кредитна линия, или пък, и това би било

златна възможност или в черно с позлата, каквито са нашите цветове, да не кажем, израз на най-елементарна справедливост, отпускането на невъзвръщаем заем, които да помогнат за бързото съживяване на един отрасъл, чието оцеляване е застрашено за първи път в човешката история, а и много преди нея, през всички праисторически времена, след като винаги човешки труп, рано или късно, е бивал заравян, пък било то и само от щедро зейналата земя. Надяваме се молбата ни да бъде удовлетворена, с уважение.

Директорите и управителите на болниците, както държавни, така и частни, също не закъсняха много да потропат на вратата на ресорното ведомство, министерството на здравеопазването, за да изразят пред компетентните служби своите тревоги и своите тежнениия, които, колкото и странно да изглежда, почти винаги бяха свързани повече с битови, отколкото с чисто здравни въпроси. Те твърдяха, че текущият оборот на постъпили болни, излекувани болни и починали болни е претърпял, така да се каже, късо съединение или, за да се изразим с не толкова технически думи, задръстване като при автомобилите, чиято причина се корени в неограничения престой на все по-голям брой пациенти, които поради тежкия характер на заболяването или на претърпените злополуки при нормални обстоятелства щяха да са преминали вече в отвъдния живот. Положението е трудно, обясняваха те, вече започнахме да слагаме болни в коридорите, тоест повече от привичното, и по всичко личи, че след по-малко от седмица не само ще се сблъскаме с недостиг на легла, ами при запълването на коридорите и отделенията ще се чудим къде да поставим все още наличните поради липса на пространство и затруднено маневриране. Разбира се, има начин да се реши проблемът, завършваха болничните власти, но тъй като е отстъпление, макар и на педя, от Хипократовата клетва, решението, ако бъде взето такова, не може да бъде нито лекарско, нито административно, а политическо.

Нали умният човек и от половин дума разбира, министърът на здравеопазването след допитване до министър-председателя издаде следното постановление, Предвид непрестанното претоварване с пациенти, което вече започва сериозно да затормозява досегашната отлична работа на болничната ни система и е пряко следствие от нарастващия брой на лицата, постъпили с висящ на косъм живот, чието състояние ще се запази неопределено дълго, без всякаква възможност за лечение или просто за подобрене, поне докато медицинската наука не постигне поставените си нови цели, правителството съветва и препоръчва на болничните ръководства и управи след щателен анализ, случай по случай, на клиничното състояние на болните, намиращи се в такова положение, и при потвърдена необратимост на съответните болестни процеси, те да бъдат предавани на грижите на семействата им, като болничните заведения поемат отговорността да осигурят безрезервно на болните всички лечения и изследвания, които личните им лекари сметнат все пак за необходими или просто препоръчителни. Това решение на правителството се основава на лесно допустимото за всеки предположение, че на пациент в такова състояние, непрекъснато на ръба на смъртта, която непрекъснато му бива отказвана, вероятно му е безразлично, дори в мигове на ясно съзнание, къде точно се намира,

дали в ласкавата семейна среда, или в претъпкано болнично отделение, след като и на двете места не ще успее да умре, нито пък ще може да си възстанови здравето. Правителството използва случая, за да осведоми населението, че с ускорени темпове продължават проучвателните работи, които вярва и се надява, че ще доведат до задоволително познание на причините, досега все още загадъчни, за внезапното изчезване на смъртта. Съобщава се също така, че многочислена интердисциплинарна комисия, включваща представители на различните утвърдени вероизповедания и философи от различните действащи школи, които винаги имат какво да кажат по тези въпроси, е натоварена с деликатната задача да обмисли как ще изглежда едно бъдеще без смърт, като същевременно се опита да разработи надеждна прогноза за новите проблеми, пред които ще бъде изправено обществото, чиято главна тревога някои биха изразили накратко с жестокия въпрос, Какво ще правим със старците, след като вече я няма смъртта, за да прекъсне прекомерните им стремежи към дълголетие.

Домовете за хора от третата и четвъртата възраст, тези благодетелни институции, създадени с грижа за спокойствието на семействата, които нямат нито време, нито търпение да бършат сополите, да обслужват уморените сфинктери и да стават нощем, за да подават подлогата, също не закъсняха да заблъскат глава в стената на плача, както бяха постъпили вече болниците и погребалните агенции. Оценявайки по достойнство когото трябва, следва да признаем, че обзелото ги раздвоение, а именно дали да продължават, или да спрат приема на нови гости, беше едно от най-тягостните изпитания, на които можеха да бъдат подложени усилията за справедливост и планировъчният талант на всеки управител на човешки ресурси.

Най-вече защото крайният резултат, и точно това характеризира истинските дилеми, щеше да се окаже все същият. Свикнали досега, както жалващите се техни партньори от задругата на интравенозната инжекция и на цветния венец с лилава лента, със сигурността като резултат от непрекъснатия и безспирен кръговрат на живота и смъртта, на постъпващи живи и напускащи мъртви, домовете за хора от третата и четвъртата възраст не искаха и да помислят за трудово бъдеще, в което обектите на техните грижи никога няма да сменят лицата и телата си, освен да ги излагат на показ с всеки изминал ден по-окаяни, по-рухнали, по-жалко съсухрени, спаруженото бръчка до бръчка лице също като стафида, треперливите и неуверени ръце и нозете като кораб, който напразно е тръгнал да дири компаса, изпуснат в морето. Един нов гост винаги е бил повод за радост в домовете на щастливия залез, гост с име, което трябваше да се запомни, със собствени навици, донесени от външния свят, със само негови си мании, като оня пенсиониран чиновник, който всеки ден трябваше да изплаква докрай четката си за зъби, защото не понасяше да вижда по нея остатъци от зъбна паста, или оная старица, която чертаеше семейните родословни дървета и

никога не налучкваше имената, които би следвало да окачи на клоните.